

Hornius György Szent genealogiájának magyar kiadása

/RMK. I, 938./

Bod Péter "Magyar Athenas"-ában arról emlékezik meg, hogy "Hornius György a' Historiában híres Leidai Professor, irt egy Könyvet, mellyet nevezett: Sz. Genealogiának; a' melylyet Magyarra fordított és ki bocsátott P. J. Váradon 1658-dik eszt. Volt Váradon azon időben Professor Püspöki János; Pap Putnoki János, mellyik tselekedte, bizonytalan."¹⁾ E feltevést Szabó Károly, sőt eleintén Zoványi Jenő is átvette,²⁾ későbbben azonban már megállapította, hogy Putnoki 1646 táján elhunyt s ezért a szerző csakis Püspöki lehetett. De ugyancsak Zoványi bizonyította be, hogy ez a nem régen hazatért egyházi férfit e könyv megjelenése idején Ecseden rektoroskodott.³⁾ Kétség nem fér hozzája, hogy a magyar szerző azonosságát Zoványi helyesen állapította meg s csupán Putnoki elhunytának időpontjában tévedett, minthogy az 1642-ben következett be.⁴⁾

Ennek a P. J. által fordított munkának eredeti je -eddiggi tudásunk szerint- nem maradt reánk; itt közölt címét egyedül Bod Péter könyvtárában találjuk meg.⁵⁾ Csatoljuk ehhez hozzá még azt a körülményt is, hogy e könyvnek Zoványi teológiai lexikonának 1940 évi adattárában -forrását nem nevezvén meg- teljesebb címe: "Orthodoxae religionis genealogia sacra". Emellett gondolhatunk arra a körülményre is, hogy a könyvek fordításában általában elég gyak-

1) Bod Péter: Magyar Athenas. Nagyszében, 1766. 194-95.

2) RMK. I. 938. és Zoványi Jenő: Theológiai Ismeretek Tára.

3) Zoványi Jenő: Könyvészeti és irodalomtörténeti apróságok. MKV Szle. 1909: 316-17. és Zoványi lexikoni cikkei. Bp. 1940. 369.

4) D. Parei Thesaurus Biblicus. Heidelb. 1620(?) s a debreceni ref. nagykönyvtárban F. 900. elhelyezései számmal őrzött példány 17. l-ra írott bejegyzés.

5) B. K. P.: Gróf Bethlen Kata magyar könyvtárának lajstroma. /Erd.Muz. 1912: 164, 171./

ran más címet ad a fordító, mint amit az eredeti mű szövege elé illesztett a szerző, különösen akkor, ha a magyar munka csak sűritett tartalmilag egyezik az eredetivel. Ezért nincsen semmi értelme annak, hogy a további kutatást feladjuk, mert hiszen éppen nem lehetetlen, hogy Zoványi forrása Bod Péternek netalán harmadik, teljesebb adatmegnevezése lehet.

Bizonyos, hogy Bod mind külső országokbeli tanulmányai közben, mind pedig az itthoni könyvtárakból már ismerte az eredeti szerző nevét és munkáját s ezért netalán emlékezetből nevezhette meg a tudós író könyvének címét.

Tudjuk, hogy Horn György történetíró 1620 táján született Greussenben, Felsőpfälzban, a harmincéves háboru miatt azonban Bayreutban vonta meg magát; majd Nürnbergbe s más szomszédos helységekbe költözött. Felnevekedve, Haagában egy angol nemesnek lett udvarmestere. Angliába menve, ott még jobban megerősödött a felfogásává lett puritánus nézetekben. Utjából visszatérve, a harderowicumi akadémiára választották meg a történelem, politika és földrajz professzorának. Majd innen a leydai egyetemre ment át Jöcher szerint: "er war zwar ein trefflicher Orator, Historicus, Politicus, schrieb aber seine Sachen meist aus eigenem Kopfe bey der Pfeife Taback, ohne andere Autores nachzuschlagen; daher er oft geschlägelt."

Jöcher megnevezte Horn munkáit, de közöttük egyet sem találunk, amelyik cím szerint megegyeznék a Bod Péterrel felsorolt könyvvel, ellenben tartalmilag legjobban megközelíthetik: "dissertatio de aetate mundi", "auctarium defensionis pro vera aetate mundi", "historia ecclesiastica et politica", "orbis imperans", "arca Noae" és "arca Mosis".⁶⁾ Nem lehetetlen, hogy az utolsónak említett mű azzal a Debrecenben őrzött kézirattal azonos szövegű, amelynek magyar címe: "Horniusn(a)k az Ecl(es)iakról irt Historiából való rövid Memoriale. Az Ecl(es)ia dolgain(a)k fojása. Világ Teremtetesétől fogva a Mosesig egy Szakaszn(a)k mondatik."⁷⁾ Ennek folytatásául van feljegyezve: Constantinus Magnus Csász. — tól az

6) Jöcher, Christian Gottlieb: Allgemeines Gelehrten-Lexicon. Leipzig, 1750. II, 1708.

7) Praes Communes Conscriptae per Josefum Kolosvári /1741. okt. 1./ A debreceni ref. nagykönyvtárban R. 551. jelzésű kézirat. 53. 1.

Antixtusig, tovább pedig A Reformátiótól fogva az mái időig.⁸⁾ Sajnos, hogy Hornius többi munkáihoz nem tudtam hozzájutni.

Ugyancsak a debreceni református nagykönyvtár őriz egy 8° nagyságu, két különböző, mégpedig egy XVII. s egy XVIII. századbeli kézzel folytatódólagosan másolt kéziratot, amelynek tartalma: "A Kegyes Olvasohoz" 3 lap magyarul, azután 42 lap párhuzamos latin-magyar szöveggel. A címlap felirata pedig "Scala Triumphalis. Qua Protestantium vere Christiana Professio, a Christo, et ejus Apostolis ad praesentem aetatem descendit; et ea ad Deum Authorem Suum, Sine inter ruptione Continuata Serie ascendit...Avagy Győzödelem Lajtorjaja. Melyben az igaz Vallásón levőknek, igazán keresztényi vallások a Christustól, és az ő Apostolitol, a jelen való időre le száll, viszont az is az Istenhez mint szerző okához minden közben vetett megszünis nélkül következő rend szerint fel megyen - Anno MDCLVIII." címzést tartalmaz.

Ezt figyelembe véve, egybevetésül, illetőleg mintegy mutatványul idézem az ajánlás első mondatát, nemkülönbben a latin szöveg kezdő mondatát, azután a 3. + 5. + 6. "Állatás"-t; végezetül pedig a zárómondatot.⁹⁾

Az ajánlás első mondata: "Az Igazságot Szerető követő kegyes olvasó az oltatol fogva kezdé Romát nagj tisztelettel imádni e te-tovazo világ miolta születese után az Anti cristus annyira nevekedék, hogj az ű nagj Paráznaságanak czégérivel szilajkodo Bucefalussát hizelkedve tapogató Simogatással, és törölgetessel magához edesgetvin meg nyergelé azonban hirtelen reá ülvin hankodasa miatt noha nap kelet felől valo része el szakada, de ugjan csak Se-bessigiben meg maradott felit vitezi modon nyargallya e mái nap is."...

"1. Ubi fuit vestra Ecclesia ante Zvinglium et Lutherum? Aa-mane Papistae. Reclamant Protestantes: Ubi fuit vester Papat, Anti christian, ante Hildebrandum?" ...

"3. Annak okáért csak uj a Papistaság: de regi az Apostoli

---

8) U. ott 64. és 68. l.

9) Könyvtári jelzése: R. 545. - 1. + 6-7. + 8. + 42. Lugosy József gyűjteményéből.

Itt mondok köszönetet dr.Módis László főigazgatónak, amiért nemcsak a könyvtári kutatást s a kiválasztott munkákban talált adatok felhasználását készségesen engedélyezte, hanem hogy véleményével e cikkem kidolgozásában is segítségemre volt.

és igaz valláson levőknek Ecclesiájok. A melynek eredetirül, nevekeseirül, változásáru apadasarul, harczairul, Martyromság szenvedeseirül el nyomattatásáru, üldöztetésirül es vegezetre meg ujitásáru, az Ecclesiastica Hystoria szerint rövideden kell szolanunk."

"5. Két nagj állapotí voltanak peniglen az Ecclesiának: első Christg ideitül fogva az Antichristusig. A másik az Antichristustól fogva a meg ujulásig."...

"6. Az Ecclesiának első állapotíya ezer esztendőknék Historiáját foglalja be, és ismét az ű reszeire mint egj nigj idejire alá számláltatik: arany időre, ezüst időre, réz időre, és vas időre, a Nabugodonozor látott képének hasonlatosságára."...

Majd ezenközben rövid és általános egyháztörténetet mond el, mignem legvégső mondatall zárja: "Mit csudárod hát mint ha mint egj tellyességesen el fogjásban ered, hallod, és látod az Ecclesiát, midőn énni ártatlanoknak ezerít ölik meg az Antichristusnak katonái. Vege."

Mindezekben a sorokban valóban reátaláltunk az egyház leszármaszására, amely legalább tartalmilag megegyezik a "Szent genealogia" fogalmával. Ennél azonban még sokkal nyomósabb bizonyíték az ajánlásnak zárómondata, vagyis "Teneked K.O. üdvessiges jodat kevannya töb hasznodra köteles szolgálattíát is ajánlya Váradon, 1658. Maji 20. P. I."

Ez az utolsó sor csaknem bizonyossá teszi Püspöki János szerzőségét, valamint a Bod Péter tulajdonában volt könyv címlapjának hiányát és a "Győzedelem Lajtorjaja"-nak a "Szent genealogia"-val való azonosságát s így a könyvnek netalán Bodtól történt önkényes megnevezését.

Ehhez az érveléshez sorozzuk még hozzá, hogy mind Hornius mind pedig Püspöki a puritánus hitelveket vallotta s emellett az előbbi Leydában tanára volt ennek a magyar diáknak, aki amannak irányítása mellett 1655 március 20-án "De Origine, Incrementis et variis Rerum Publicarum Mutationibus" tárgykörből vitatkozást is tartott.¹⁰⁾

Hornius professzornak még egy másik magyar vonatkozásáról tesz említést Gál Kelemen. Ugyanis az 1758-ban Kolozsvárt el-

10) RMK. III. 1939.

hunyt Szent-Ábrahámi Lombárd Mihály unitárius püspökről emlékeztet meg, megtudjuk tőle, hogy külsőországból 1715 augusztus 18-án tért haza, ennél fogva felsorolt művei közül "Institutio historica juxta Georgii Hornii introductionem in historiam universalem. 1716." munkájáról hihető, hogy a tanári állását éppen elfoglaló Szent-Ábrahámi e munkáját előadásainak vezérkönyvéül szánta. Gál Kelemen bárha nem említi, azonban valószínű, hogy ez a műve nem került kiadásra.¹¹⁾

A debreceni kézirat chiliasta időbeosztása nem vehető határozott iránymutatónak akkor, amikor olyan európai tekintélyek, mint a többek között Alsted, meg Comenius is ennek vallói valának, sőt az is bizonyos, hogy a chiliasmus főfészkői a reformált egyháznak angol, holland és későbbben különösen amerikai ágazatai voltak.¹²⁾

/Változata: MKSze,
1966:259-61./

-
- 11) Gál Kelemen: A kolozsvári unitárius kollégium története. Kolozsvár, 1935, II. 437.
12) Meyers Konversations-Lexikon. 1875. IV. 420.